

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.025:351.863

Сокирко Олена Сергіївна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри публічних фінансів
Державний податковий університет*

Sokyrko Olena

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Public Finance
State Tax University
ORCID: 0000-0002-3185-0863*

Зубенко Олександра Павлівна

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Державного податкового університету*

Oleksandra Zubenko

*First-Level Student (Bachelor) of higher Education
State Tax University*

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ MAIN THREATS TO THE FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

***Анотація.** Предметом дослідження є різноманітні чинники та явища, що становлять загрозу фінансовій безпеці України. Метою дослідження є формулювання ключових напрямів забезпечення фінансової безпеки із урахуванням викликів, які ставить перед нами сучасна війна. Наукова стаття присвячена дослідженню загроз, які створюють серйозну проблему у сфері фінансової безпеки України.*

У роботі розглядається структура фінансової безпеки та аналізуються основні складові її частини. Забезпечення належного рівня фінансової безпеки України є надзвичайно важливим завданням, яке потребує виваженого та комплексного підходу. Визначено, що її забезпечення є одним із ключових пріоритетних завдань, що ставить перед собою Уряд України. У зв'язку із цим, науковці, політики та громадські діячі досліджують різні складові елементи фінансової безпеки та виявляють загрози, які наразі існують і можуть виникнути у недалекому майбутньому.

Забезпечення належного рівня фінансової безпеки є надзвичайно важливим в умовах війни, оскільки її загрози можуть мати катастрофічні наслідки для країни. Разом з тим, фінансова безпека є частиною національної безпеки, яка передбачає забезпечення захисту національних інтересів, територіальної цілісності та суверенітету України від зовнішніх та внутрішніх загроз.

У випадку України є зовнішня агресія, яка негативно впливає на національну безпеку в контексті нападу противника, терористичних актів, проведенні кібератак на урядові сайти та банківську систему, яка є основною складовою частиною фінансової безпеки України. Вищезазначені загрози можуть мати серйозні наслідки для життя та здоров'я громадян, стабільності держави, економічного та соціального розвитку України.

Саме тому, необхідно врахувати сучасний стан держави та її потенціал у боротьбі із вказаними загрозами. Подальший розгляд проблем у сфері фінансової безпеки допоможе зрозуміти всю важливість даного питання та його актуальність на сьогоднішній день.

Передусім згідно із дослідженнями, здійсненими експертами, вказані загрози є серйозними викликами для фінансової безпеки України. Розглянуто і проаналізовано основні складові фінансової безпеки та

запропоновано шляхи забезпечення її належного рівня. Виокремлено основні загрози у даній сфері та запропоновано шляхи вирішення.

Ключові слова: фінансова безпека, національна безпека, основні загрози, державний борг, міжнародна допомога, воєнний стан.

Summary. The subject of the study is a variety of factors and phenomena that pose a threat to the financial security of Ukraine. The purpose of the study is to formulate the key areas of ensuring financial security, taking into account the challenges posed by modern warfare. The scientific article is devoted to the study of threats that create a serious problem in the field of financial security of Ukraine.

The work examines the structure of financial security and analyzes its main components. Ensuring the appropriate level of financial security of Ukraine is an extremely important task that requires a balanced and comprehensive approach. It was determined that its provision is one of the key priority tasks that the Government of Ukraine sets before itself. In this regard, scientists, politicians and public figures examine various components of financial security and identify threats that currently exist and may arise in the near future.

Ensuring an adequate level of financial security is extremely important in times of war, as its threats can have catastrophic consequences for the country. At the same time, financial security is part of national security, which involves ensuring the protection of national interests, territorial integrity and sovereignty of Ukraine from external and internal threats.

In the case of Ukraine, there is external aggression that negatively affects national security in the context of an enemy attack, terrorist acts, cyber attacks on government websites and the banking system, which is the main component of Ukraine's financial security. The above-mentioned threats can have serious

consequences for the life and health of citizens, the stability of the state, and the economic and social development of Ukraine.

That is why it is necessary to take into account the current state of the state and its potential in the fight against these threats. Further consideration of problems in the field of financial security will help to understand the importance of this issue and its relevance today.

First of all, according to research carried out by experts, these threats are serious challenges for the financial security of Ukraine. The main components of financial security are considered and analyzed, and ways to ensure its proper level are proposed. The main threats in this area are highlighted and solutions are proposed.

***Key words:** financial security, national security, major threats, public debt, international aid, martial law.*

Постановка проблеми. Україна стикається із значними викликами на шляху до забезпечення фінансової безпеки під час воєнного стану. Наразі Україні більше потрібно приділити увагу усуненню загроз та створенню сприятливих умов для забезпечення стійкості національної економіки на належному рівні.

Проблеми забезпечення фінансової безпеки є особливо актуальними в теперішній час. На перший план вийшла політика створення безпеки на національному рівні, так як в умовах війни виникає дуже багато ризиків, які пов'язані із соціальною нестабільністю, політичною нестабільністю, економічними загрозами тощо. Для створення ефективної системи стратегічного планування у даній сфері та з метою досягнення її максимального рівня необхідно розглянути застосування основних політико-правових методів та інструментів діяльності держави, що базуються на комплексності та системності [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка досліджень і публікацій вчених була присвячена даній тематиці. Зокрема, до таких вчених слід віднести: О. Власюка [1], Б. Карпінського [11], Д. Левченко [3], О. Барановського [2], М. Самойлюк [5], В. Ліпкан [8; 10] та багато ін. Проте не всі питання залишаються дослідженими в повній мірі.

Зауважимо, що на сьогоднішній день відсутній чіткий єдиний план забезпечення високого рівня фінансової безпеки в період військових дій. Однак вони рекомендують звертати увагу на головні загрози вже зараз. Крім того, розглядаються проблеми забезпечення фінансової та національної безпеки України в умовах російської агресії.

Формулювання цілей статті (постановка проблеми). Основна мета дослідження полягає у формулюванні ключових напрямів забезпечення належного рівня фінансової безпеки із урахуванням викликів, які ставить перед нами сучасна війна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпека є основною передумовою стабільного суспільного функціонування та ключовою функцією держави. Якщо держава не може забезпечити цю фундаментальну соціальну цінність, то це може привести до загибелі як суспільства, так і держави.

Фінансова безпека держави являє собою захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин; а саме: забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стале економічне зростання [1-2]. Структуру фінансової безпеки демонструє рис. 1.

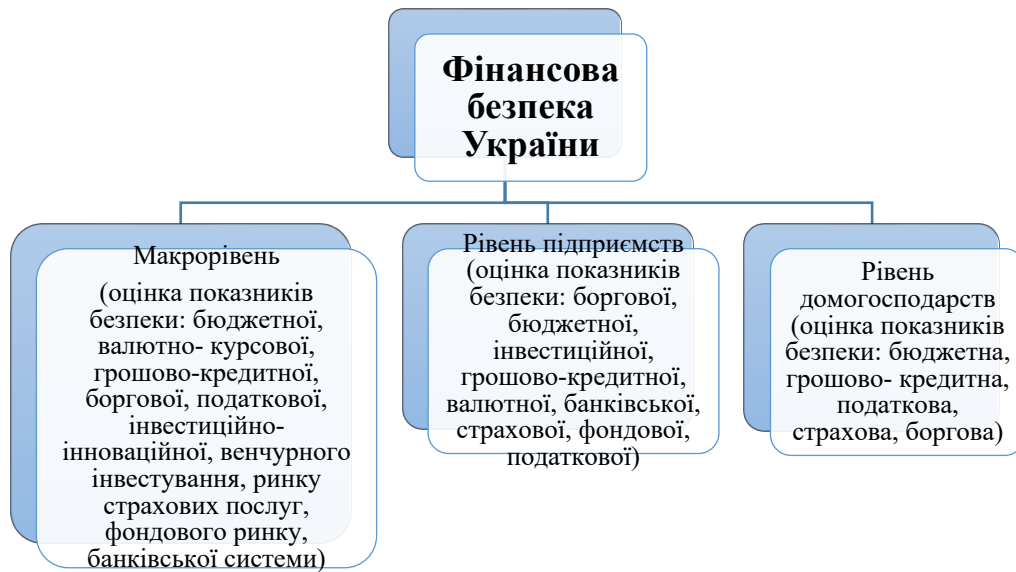

Рис. 1. Структура фінансової безпеки держави

Джерело: складено автором на основі [1]

Щоб забезпечити достатній рівень фінансової безпеки держави, потрібно виявляти та запобігати загрозам, які можуть зашкодити державності, суспільному порядку, політичному устрою та національній ідентичності. Загрози можуть виникати, як внутрішні, так і зовнішні.

Слід звернути увагу на основні внутрішні загрози фінансової безпеки на сьогодні. До таких загроз слід віднести наступні (рис. 2):

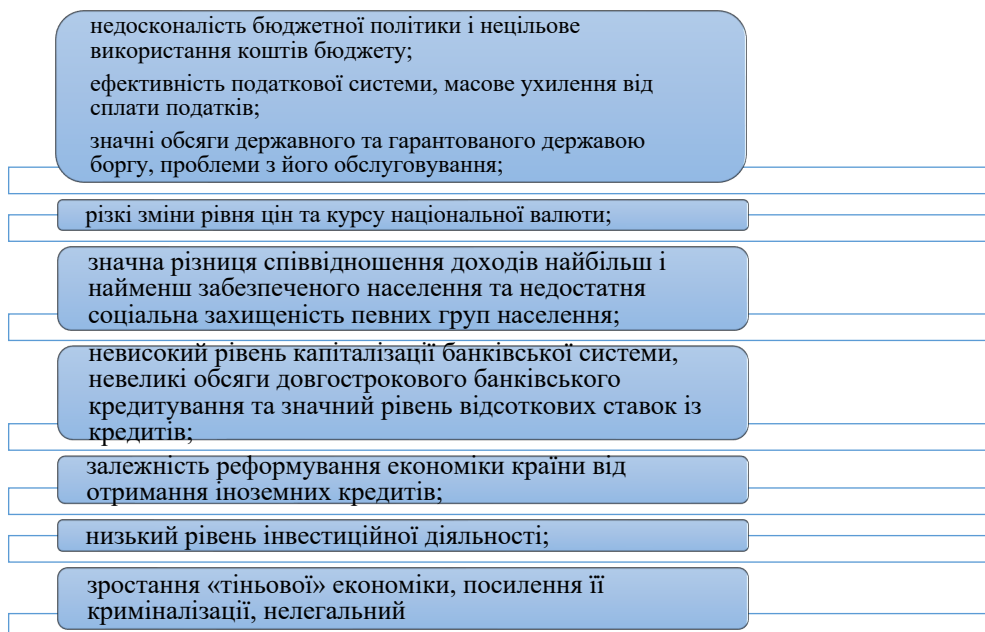

Рис. 2. Внутрішні загрози фінансової безпеки держави

Джерело: складено автором на основі [1]

Щодо зовнішніх загроз, то їх наразі є велика кількість. До них відносимо такі як (табл.1):

Таблиця 1

Основні загрози у сфері фінансової безпеки зовнішнього характеру

Номер ПП	Основні напрями зовнішньої фінансової загрози
1	стрімкий розвиток процесу транснаціоналізації економічних зв'язків, інтернаціоналізації світового господарства (глобалізація)
2	постійне збільшення величезної маси капіталів, крайня рухливість яких створює напружену обстановку, висока ступінь концентрації фінансових ресурсів як на макроекономічному рівні (бюджетні системи держав і міжнародних організацій), так і на глобальному рівні (міждержавна економічна інтеграція, включаючи її фінансову і валютну складову)
3	високий ступінь мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій; різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх динамізму
4	безпрецедентне взаємопроникнення внутрішньої і зовнішньої політики держав, які все більше залежать від світових фінансів (багато фахівців визнають, що глобальна фінансова система більше не проводить межу між внутрішньою і зовнішньою економічною політикою країни, обидві вони проникають одна в одну і формують один одного в міру того, як глобальні ринки переносять наслідки внутрішньої політики будь-якої країни також на економіки інших країн)
5	посилення конкуренції і непорозумінь між державами в економічній та інших сферах, використання потужними економічними акторами стратегій завоювання світового економічного простору
6	надмірна залежність національних економік (зокрема, бюджетного сектора) від іноземного короткострокового спекулятивного капіталу, що робить їх фінансові системи надзвичайно вразливими
7	глобальне наростання нестійкості світової фінансової системи, виникнення загрозливих кризових тенденцій, нездатність сучасних фінансових інститутів (у тому числі міжнародних) ефективно їх контролювати.

Джерело: складено автором на основі [1]

Наразі Україна стикається із значними викликами на шляху до забезпечення належного рівня національної безпеки в цілому. Основні загрози на сьогодні є такими:

1) російська агресія є серйозною загрозою національній безпеці України. Окупація Криму та війна призвели до порушення територіальної цілісності та суверенітету України, загибелі багатьох громадян та військовослужбовців, порушення прав людини та міжнародного права;

2) кібератаки та інформаційна війна (розповсюдження дезінформації та фейкових новин, кібератаки на державні структури та критичну інфраструктуру);

3) енергетична залежність (оскільки значна частина енергоресурсів, які використовуються в Україні, імпортується із-за кордону, в тому числі, з росії. Це ставить Україну в залежність від постачальників енергоресурсів та може мати серйозні наслідки для національної економіки та безпеки країни);

4) економічні загрози (економічні санкції, спад економіки, низька конкурентоспроможність на зовнішніх ринках). Однією із головних економічних загроз для України є залежність від зовнішніх кредиторів та міжнародних фінансових інститутів. У разі відмови від погашення боргу чи нездатності повернути позики, Україна може стати об'єктом фінансового тиску та санкцій, що можуть призвести до кризи неплатоспроможності України та багато ін.

Цілком очевидно, що російська агресія є найсуттєвішою загрозою національній безпеці України, а це в свою чергу, прямо впливає на фінансову безпеку, тому що вона є її частиною.

Військова агресія росії в Україні вже призвела до втрат тисяч життів, значних руйнувань та втрати частини територій. 24 лютого 2022 р росія здійснила повномасштабну агресію на територію України. Її армія активно почала просуватись по території України та незважаючи на це, Збройні Сили України за рік війни змогли звільнити приблизно 39 048,3 км² території, що дозволило стабілізувати стан фінансової системи України.

Основні складові частини інтегрального показника фінансової безпеки (рис. 3, табл.2) є важливими для аналізу ситуації в цілому по країні в даній сфері.

Рис. 3. Основні складові інтегрованого показника фінансової безпеки України

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Таблиця 2

Аналіз стану фінансової безпеки України у 2021 році заінтегральним показником

Назва безпеки	Максимальне значення	Фактичний стан
Банківська безпека	1	0,1723
Безпека небанківського фінансового ринку	1	0,1068
Боргова безпека	1	0,1746
Бюджетна безпека	1	0,2023
Валютна безпека	1	0,1686
Грошово-кредитна безпека	1	0,1753
Фінансова безпека України	6	0,9999

Джерело: складено автором на основі [6]

Як видно із табл. 2 вже у 2021 р в Україні відслідковувались проблеми щодо забезпечення фінансової безпеки. Це демонструють низькі показники основних складових фінансової безпеки, а саме: безпека банківського сегменту, небанківського фінансового ринку, боргова і бюджетна безпека та грошово-кредитна безпека. Саме із початком широкомасштабного вторгнення в Україну ця проблема лише загострилась. Виникла необхідність більш тісної співпраці з нашими міжнародними партнерами та підтримки фінансової системи в цілому. В ін. випадку, в Україні виникає загроза дефолту.

Зауважимо, що в даному контексті США є головними постачальниками такої допомоги. Для України її обсяг перевищив 20 млрд доларів США. Показники сум допомоги міжнародних партнерів України демонструють рис. 4-5.

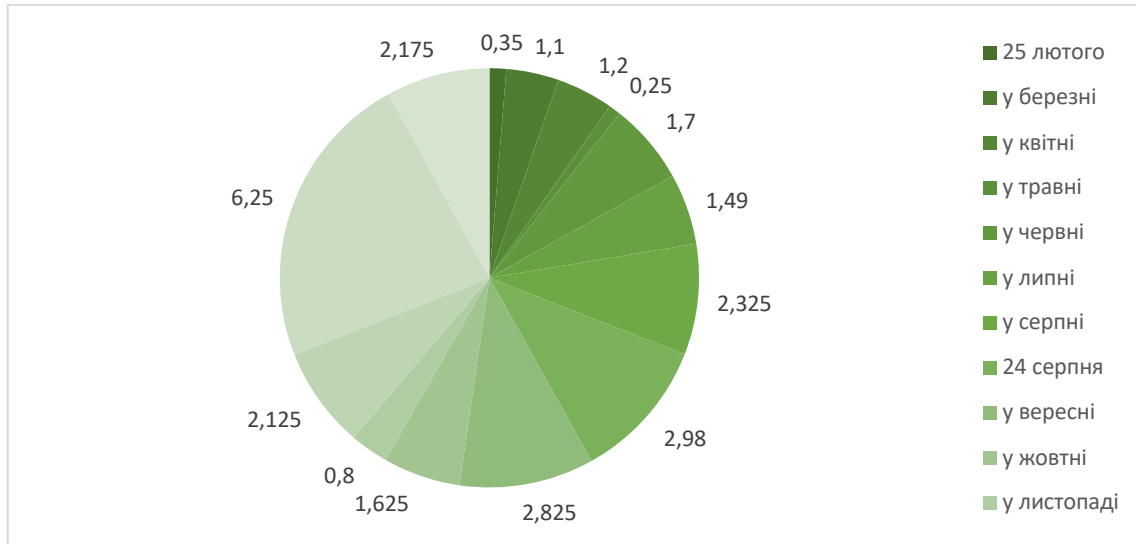

Рис. 4. Допомога США від початку війни за 2022 р, млрд. дол.

Джерело: складено автором на основі [4]

Іншим викликом, який стоїть перед Україною в галузі фінансової безпеки у 2023 році, є економічні загрози, такі як: спад економіки, державний борг, інфляція, підвищення рівня безробіття і багато ін.

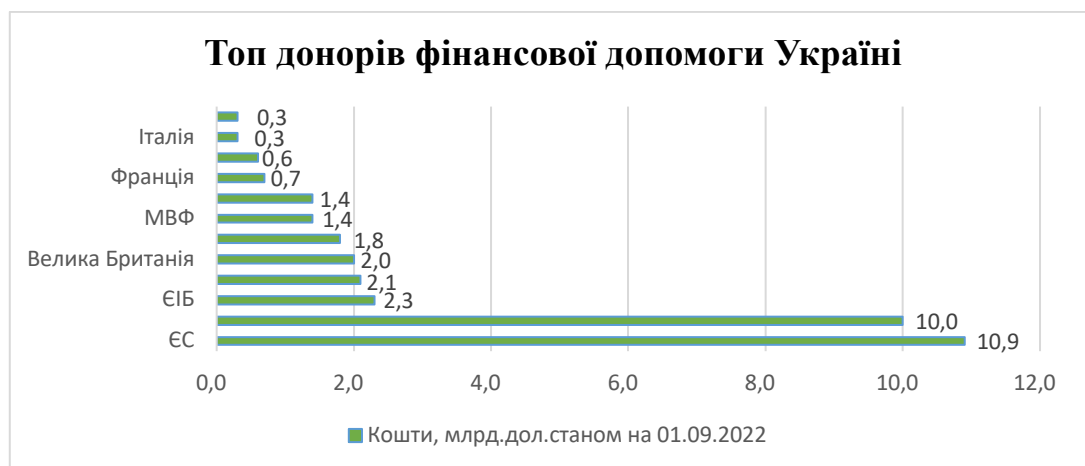

Рис. 5. Топ донорів фінансової допомоги Україні станом на 01.09.2022

Джерело: складено автором на основі [5]

Державний борг є однією із ключових складових частин боргової безпеки та є однією із найбільш актуальних проблем в Україні. Основні тенденції у сфері державного боргу демонструє рис. 6.

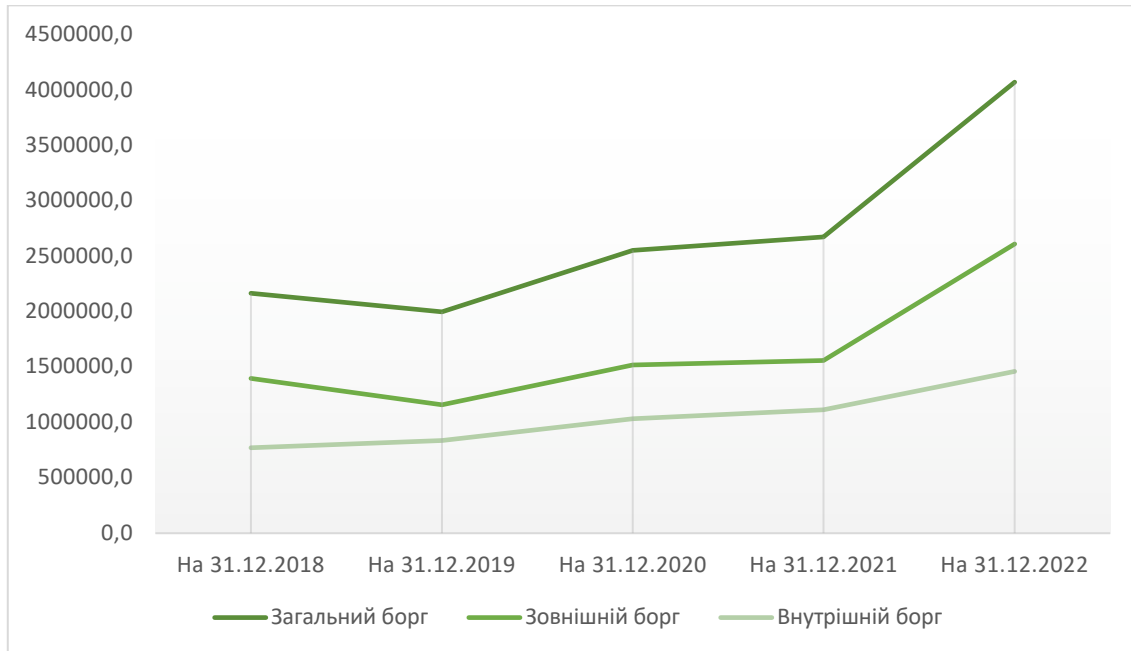

Рис. 6. Динаміка державного боргу України протягом 2018-2022 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [6]

Очевидно, що розмір державного боргу має постійну тенденцію до зростання. Якщо порівнювати розміри державного боргу у 2022 р з аналогічним показником 2021 р, то він зріс на 1399855,5 млн. грн., що пояснюється зростанням фінансування є оборонних видатків держави [6].

Станом на 31 січня 2023 р державний борг становив 4 258,20 млрд грн., що являє серйозну небезпеку для економіки країни та її майбутнього розвитку. Основні причини його зростання полягають у недостатній ефективності управління державними ресурсами, корупції, зростанні цін на енергоресурси та зменшенні обсягів експорту. Наступною загрозою у сфері фінансової безпеки України є інфляція, оскільки її високий рівень може призвести до зниження купівельної спроможності населення, зменшення інвестицій та зростання безробіття.

Зростання інфляції зазвичай пов'язане із збільшенням кількості грошей в обігу, зниженням вартості національної валюти, підвищенням цін на товари та послуги. Це може стати на заваді розвитку економіки, призвести до втрати довіри інвесторів та міжнародних партнерів України та вплинути на стабільність фінансової системи країни. Тенденцію зміни індексу інфляції у 2018-2022 роках продемонстровано на рис. 7.

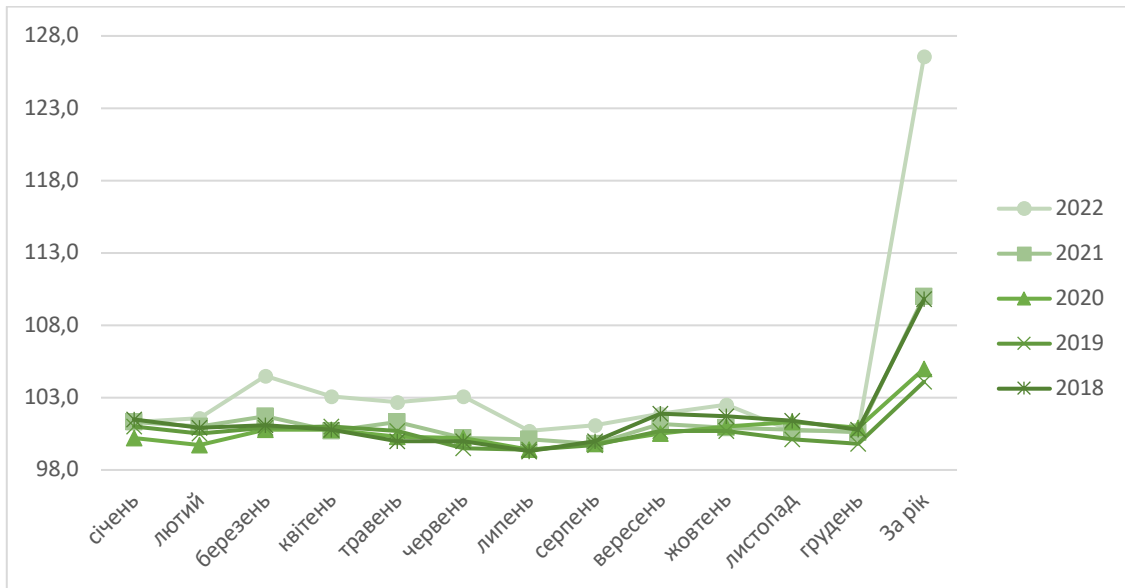

Рис. 7. Індекс інфляції в 2018-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [6]

Для запобігання інфляції та забезпечення економічної стабільності в Україні, вважаємо за необхідне зробити такі кроки:

- 1) зберігати баланс між попитом і пропозицією на товари та забезпечити, щоб у сфері виробництва товарів і послуг був паритет;
- 2) жорстко контролювати кількість грошей в обігу, тому що їх надмірна кількість може призвести до збільшення загального попиту на товари і послуги, що також може сприяти інфляції шляхом регулювання процентних ставок і обмеження видачі позик;
- 3) зменшити дефіцит бюджету, шляхом зменшення витрат або їх секвестрування в умовах воєнного стану або збільшити ставки окремих податків, що є абсолютно непопулярною мірою;

4) підтримувати стабільність валютного курсу на основі його контролю НБУ;

Зауважимо, що великий обсяг державного боргу може призводити до низки таких проблем і наслідків для України. Основні з них:

- збільшення фінансових витрат на обслуговування боргу (державний борг становить значну частину ВВП країни, то фінансові витрати на сплату відсотків на його обслуговування зростають, що може обмежувати можливості уряду для реалізації соціальних та економічних проектів);

- зменшення кредитного рейтингу країни (великий обсяг державного боргу може призвести до зниження кредитного рейтингу країни, що зробить урядові складніше залучати нові інвестиції та кредити на розвиток економіки України);

- загроза фінансової стабільності країни (великий обсяг державного боргу може призвести до загрози фінансової стабільності країни у разі зростання процентних ставок на міжнародних ринках або виникнення економічних криз);

- збільшення інфляції (якщо держава не може виплачувати відсотки за борг та повертати позичені кошти, це може призвести до збільшення інфляції, оскільки держава може збільшувати кількість грошей, щоб забезпечити фінансову стабільність. Це може призвести до зменшення купівельної спроможності грошей та збільшення вартості товарів та послуг).

Щоб подолати проблему збільшення розмірів державного боргу Україна повинна вжити ряду заходів. Перш за все, важливо здійснювати ефективний контроль за використанням державних коштів, забезпечувати прозорість управління бюджетними ресурсами та боротися з корупцією.

Разом з тим, існує ще кілька способів зменшення розмірів державного боргу, а саме:

- приватизація (держава може продавати державні підприємства та інші активи, щоб збільшити надходження до бюджету та зменшити рівень державного боргу);

- економічні реформи (держава може проводити економічні реформи, які будуть сприяти збільшенню рівня економічного зростання в цілому. До таких реформ слід віднести: судову, медичну, реформу у сфері оборони та безпеки України та ряд ін. З ін. боку, необхідно щоб держава створила більш сприятливі умови щодо залучення іноземних інвестицій та покращила інвестиційний клімат шляхом створення більш кращих умов для ведення бізнесу, створення пільг на ведення бізнесу для іноземців, вигідніші умови їх кредитування тощо).

На наш погляд основними напрямками у контексті стабілізації та підвищення рівня фінансової безпеки держави можуть бути такі як (рис.8):

Рис. 8. Основні напрями стабілізації фінансової безпеки України

Джерело: складено автором на основі [2]

Висновок. Протягом останніх років проблема зниження рівня фінансової безпеки України стала однією із найбільш актуальних та

важливих. На основі проведеного аналізу зауважимо, що найбільшими її загрозами є: збільшення рівня державного боргу, дефіцит Державного бюджету, зростання інфляції, зниження купівельної спроможності громадян, нестабільність національної валюти та багато ін. Забезпечення належного рівня фінансової безпеки держави є пріоритетним завданням. В умовах війни дана проблема лише загострилась, що демонструють основні складові її інтегрального показника. Із урахуванням значної динаміки змін як в зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі необхідно забезпечити безперервність моніторингу та аналізу ситуації в даній сфері, при цьому застосовуючи новітні інформаційно-комунікаційні технології. Це дозволить приймати своєчасні та стратегічно важливі рішення, які будуть забезпечувати належний рівень стійкості фінансової безпеки.

Разом з тим, Україна повинна активно співпрацювати над зміцненням своїх стосунків із міжнародними партнерами та забезпеченням своєї інтернаціональної ролі та впливу на міжнародній арені.

Література

1. Власюк О. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. Вибрані наукові праці. Київ 2016. НІСД. 528 с. ISBN 978-966-554-271-1.
2. Барановський О. Природа фінансової безпеки банківської системи. Світ фінансів. 2023. С. 141-155.
3. Левченко Д. Рік війни у цифрах: кількість руйнувань, рекорди і суми репарацій. Рубрика все по поличках. 23.02.2023. URL: <https://rubryka.com/article/rik-vijny-u-tsyfrah/> (дата звернення: 26.04.23)
4. Як США нарощували військову підтримку України з початку великої війни. Аналітичний портал. Слово і діло. 06.02.2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/06/infografika/bezpeka/yak-ssha->

naroshhuvaly-vijskovu-pidtrymku-ukrayiny-pochatku-velykoyi-vijny (дата звернення: 26.04.23)

5. Самойлюк М. Фінансова допомога від міжнародних партнерів: скільки Україна отримала на 1 вересня. Економічна правда. 06.09.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/6/691164/> (дата звернення: 27.04.23)
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 27.04.23)
7. Зануда А. Як українська економіка пережила 24.12.2022 рік. BBC NEWS Україна. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64008306> (дата звернення: 28.04.23)
8. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України : [монографія]. К. : Текст. 2003. 600 с.
9. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
10. Ліпкан В. А. Національна безпека України: монографія. Київ : Кондор, 2013. 437 с.
11. Карпінський Б. Мотивний прогрес і мотиваційний механізм за державотворчого патріотизму нації на основі стратегіології розвитку держави. Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ», 2023.

References

1. Vlasiuk O. Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnoi polityky. Vybrani naukovі pratsi. Kyiv 2016. NISD. 528 s. ISBN 978-966-554-271-1.
2. Baranovskyi O. Pryroda finansovoi bezpeky bankivskoi systemy. Svit finansiv. 2023. S. 141-155.

3. Levchenko D. Rik viiny u tsyfrakh: kilnist ruinuvan, rekordy i sumy reparatsii. Rubryka vse po polychkakh. 23.02.2023. URL: <https://rubryka.com/article/rik-vijny-u-tsyfrah/> (date of access: 26.04.23)
4. Yak SShA naroshchuvaly viiskovu pidtrymku Ukrainy z pochatku velykoi viiny. Analitychnyi portal. Slovo i dilo. 06.02.2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/06/infografika/bezpeka/yak-ssha-naroshhuvaly-vijskovu-pidtrymku-ukrayiny-pochatku-velykoyi-vijny> (date of access: 26.04.23)
5. Samoiliuk M. Finansova dopomoha vid mizhnarodnykh partneriv: skilky Ukraina otrymala na 1 veresnia. Ekonomichna pravda. 06.09.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/6/691164/> (date of access: 27.04.23)
6. Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (date of access: 27.04.23)
7. Zanuda A. Yak ukrainska ekonomika perezhyla 24.12.2022 rik. VVS NEWS Ukraina. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64008306> (date of access: 28.04.23)
8. Lipkan V.A. Teoretychni osnovy ta elementy natsionalnoi bezpeky Ukrainy : [monohrafiia]. K. : Tekst. 2003. 600 s.
9. Antonov V. O. Konstytutsiino-pravovi zasady natsionalnoi bezpeky Ukrainy : monohrafiia. Kyiv : TALKOM, 2017. 576 s.
10. Lipkan V. A. Natsionalna bezpeka Ukrainy: monohrafiia. Kyiv : Kondor, 2013. 437 s.
11. Karpinskyi B. Motyvnyi prohres i motyvatsiyni mekhanizm za derzhavotvorchoho patriotyzmu natsii na osnovi stratehiolohii rozvytku derzhavy. Collection of scientific papers «ΛΟΗΟΣ», 2023.